

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Zpráva z konference „Odpovědnost a ručení v právu obchodních společností“

Dne 23. listopadu 2012 se na půdě Právnické fakulty UK v Praze uskutečnil první ročník konference studentů doktorského studia z oboru obchodního práva a mezinárodního práva soukromého. Katedra obchodního práva Právnické fakulty UK v Praze tím hodlá založit tradici pravidelných podzimních konferencí, jež umožní doktorandům z právnických fakult v ČR a SR setkávat se a diskutovat nad aktuálními tématy výše zmíněných oborů.

První ročník konference nesl název „Odpovědnost a ručení v právu obchodních společností“. Téma, které spojuje obligační právo s právem obchodních korporací, nebylo zvoleno náhodně. Vztahy vznikající uvnitř obchodních korporací, jakož i jejich projevy navenek vykazují mnohá specifika, a to nejen ve smyslu právním, ale též ekonomickém či jiném (oddělení „vlastnictví“ od řízení, postavení společníků, věřitelů či jiných „držitelů zájmů“ atd.). Debaty o tom, jakým způsobem by mělo právo na všechny tyto výzvy reagovat, je přitom vysoce aktuální. Mnoho nových otázek pak s sebou přináší rekodifikace českého soukromého práva, což též v souladu s očekáváním našlo odezvu v řadě příspěvků.

Konferenci svou úvodní řečí zahájila vedoucí katedry obchodního práva Právnické fakulty UK v Praze *prof. JUDr. Stanislava Černá, CSc.* Poté již následovala vystoupení celkem třinácti účastníků z českých i slovenských právnických fakult.

Prvním vystupujícím byl *Mgr. Ivan Houfek* z Právnické fakulty UK v Praze. Ve svém příspěvku se zaměřil na problematiku správy cizího majetku v rekodifikaci soukromého práva. Autor na úvod komparativně poukázal na obdobný institut trustu pocházející z oblasti právní kultury *common law*, aby následně upřel pozornost na vybrané aspekty úpravy nového občanského zákoníku. Kriticky zhodnotil diskontinuitu právních principů ve vztahu k zavedení právního institutu věci ničí v souvislosti se vznikem svěřenského fondu, přičemž se též věnoval vybraným konsekvencím jeho aplikace. Věc ničí v právním řádu totiž má významný dopad nejen na odpovědnostní a závazkové vztahy, nýbrž také na ústavněprávní dimenzi ochrany vlastnického práva. Vystupující proto analyzoval odpovědnostní aspekty tohoto institutu při jeho aplikaci zejména v závazkovém právu. Zavedení tohoto institutu pak dle autora představuje zvýšení rizika nejistoty v soukromoprávních vztazích.

Dále vystoupila *Mgr. Klára Kulhánková*, rovněž z Právnické fakulty UK v Praze, s příspěvkem věnovaným pravidlu podnikatelského úsudku v novém zákoně o obchodních korporacích. V úvodu příspěvku se vystupující krátce zabývala platnou a účinnou právní úpravou povinností členů orgánů kapitálových společností jednat s péčí řádného hospodáře v obchodním zákoníku a důsledky jejího porušení. Uvedla též hlavní důvody vedoucí zákonodárce k zakotvení pravidla podnikatelského úsudku, mezi nimi zejména rigiditu účinné právní úpravy kladoucí důraz na odpovědnost člena orgánu při podnikatelském rozhodování na úkor podstupování přípustného a žádoucího rizika. Dále se vystupující věnovala úpravě péče řádného hospodáře v novém občanském zákoníku a vymezila povinnost péče, jejíž dodržení bude posuzováno testem podnikatelského úsudku. Zmínila anglosaský původ pravidla podnikatelského úsudku a provedla jeho srovnání v několika právních úpravách, z nichž největší pozornost věnovala právní úpravě a judikatuře státu Delaware. Následně podrobně rozebrala tříprvkový test podnikatelského úsudku v zákoně o obchodních korporacích, poukázala na problematiku obráceného důkazního břemene a závěrem provedla shrnutí a zhodnocení převážně pozitivních dopadů výslovného zakotvení pravidla podnikatelského úsudku v českém právním prostředí.

Jako další vystoupila *Mgr. Žofia Šuleková*, zástupkyně Právnické fakulty UPJŠ v Košicích, se svým příspěvkem na téma Odpovědnostní vztahy vznikající v procesu vzniku obchodní

společnosti. V úvodu příspěvku vystupující rozebrala povahu založené obchodní společnosti, podmínky a závaznost jednání oprávněných osob jménem takové společnosti před jejím zápisem do obchodního rejstříku, jakož i solidární odpovědnost takto jednajících osob. V další části se blíže zaměřila na postavení osob vykonávajících působnost statutárního orgánu a jejich povinnosti při jednání před vznikem společnosti. Poukázala též na některé nejasnosti, vyplývající z poněkud vágní dikce § 64 slovenského obchodního zákoníku, spojené s odpovědností designovaného statutárního orgánu. Na to navázala problematikou odpovědnosti výše uvedených osob vůči vznikající společnosti a uplatnění náhrady škody společně a třetími osobami, kde zejména poukázala na oprávnění společníků domáhat se za společnost náhrady škody žalobou *actio pro socio*. V závěru vystupující zmínila taktéž odpovědnost zakladatelů a dalších osob za jednání před vznikem společnosti, zejména se zaměřila na otázku míry povinné péče takto jednajících osob.

Příspěvek zabývající se otázkou principů *corporate governance* v právních režimech České republiky, Evropské unie a Spojených států amerických včetně jejich vzájemného ovlivňování a interakcí prezentoval JUDr. Igor Večeř z Právnické fakulty UK v Praze. Autor principy *corporate governance* obohatil o úhel pohledu reflektující probíhající rekodifikaci obchodního práva v České republice. Právo Evropské unie na principy *corporate governance* působí spíše v rovině nezávazných právních dokumentů a aktů, naproti tomu ve Spojených státech amerických došlo v roce 2002 k přijetí normativního Sarbanes-Oxley Act. Autor tak nastínil koncepci pojetí *corporate governance* v rovině liberální i v rovině závazné právní regulace. Cílem je, podle autora, nalézt rovnováhu mezi oběma právními koncepcemi. Určité specifikum zároveň představuje anglosaské právní pojetí, které reprezentuje Joint Stock Companies Act pocházející z 19. století, který obohatil princip *corporate governance* o princip publicity. Ve Velké Británii navíc působí Financial Reporting Council, který upravuje UK Corporate Government Code. Ten charakterizuje podobné právní směřování, jaké můžeme pozorovat ve Spojených státech amerických. Autor se detailně věnoval také právní úpravě v České republice. Ta je koncipována na základě Kodexu správy a řízení společností, jenž byl vydán roku 2004 Komisí pro cenné papíry. Tento dokument byl vytvořen na bázi dokumentu Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj s názvem „Principles of Corporate Governance“. Zmíněný dokument v sobě kombinuje právně závazné normy i pravidla v podobě doporučení. Vystupující v neposlední řadě kladl ve svém příspěvku akcent na otázku rekodifikace obchodního práva v České republice a její vliv na principy *corporate governance* včetně otázek terminologických.

Příspěvkem z oboru mezinárodního práva soukromého s názvem Z odpovědnostné vztahy v rámci vnitřní organizace obchodních společností s cizím prvkem konferenci obohatila Mgr. Lubica Gregová Širicová z Právnické fakulty UPJŠ v Košicích. Vystupující se nejprve zabývala problematikou mezinárodní soudní pravomoci k řešení sporů, jež mohou v rámci vnitřní organizace společnosti vznikat. Po analýze příslušných ustanovení nařízení Brusel I dospěla k závěru, že nedojde-li k dohodě o volbě pravomoci, bude pravomoc k řešení sporu zásadně náležet soudům členského státu EU, v němž bude mít bydliště či sídlo žalovaný. Složitější otázky vznikají tehdy, směřuje-li proti členu orgánu žaloba na náhradu škody: v závislosti na kvalifikaci odpovědnosti jako smluvní či delikt ní může být soudní pravomoc určena buď podle místa, kde mělo být poskytnuto smluvní plnění, nebo podle místa, kde nastala skutečnost vedoucí ke škodě. Nejednoznačnost takové kvalifikace doložila i na rozporné judikatuře německých soudů. Referát pak pokračoval neméně složitou kolizní problematikou. Vystupující dovodila, že evropské kolizněprávní předpisy (nařízení Řím I a Řím II) se na vztah mezi společností a členem orgánu nepoužijí. V takovém případě je – při absenci mezinárodních smluv – namísto aplikace vnitrostátního kolizního práva, přičemž podle slovenského práva by rozhodným právem bylo právo státu, podle něž byla obchodní společnost založena.

Cílem příspěvku JUDr. Petra Vybírala z Právnické fakulty UK v Praze na téma Odpovědnost a ručení sportovních klubů a organizací bylo poukázat na existenci odpovědnostních

a ručitelských vztahů ve světě sportu. Stěžejními sportovními subjekty jsou v této souvislosti sportovní kluby a organizace, ve kterých se sdružují. Při řešení výše uvedených vztahů bylo třeba přihlížet k právní formě sportovních subjektů tvořících sportovně organizační hierarchii. V České republice a rovněž také na mezinárodní úrovni je charakteristická organizace sportu na pyramidovém principu. Relevantní právní formou českých sportovních subjektů je zejména forma občanského sdružení a na nejvyšší úrovni také forma akciových společností. To se odráží také mimo jiné v odpovědnostních a ručitelských vztazích těchto subjektů, které mohou vznikat uvnitř či vně sportovních klubů a organizací. V příspěvku byla ve spojitosti s občanskými sdruženími rozebrána otázka dualismu práva soukromého a veřejného a byla posuzována možnost aplikace obchodního zákoníku na vztahy mezi subjekty sportovního světa. Větší pozornost byla také věnována ustanovením § 98 a § 99 insolvenčního zákona.

Dalším vystupujícím byl s příspěvkem věnovaným odpovědnosti členů orgánů obchodních společností za porušení povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře a povinnosti loajality *Mgr. Tomáš Dočkal* z Právnické fakulty UK v Praze. Zmíněnými povinnostmi jsou na členy orgánů obchodní korporace kladeny požadavky, které musí být naplněny vždy, jedná-li určitá osoba jako člen voleného orgánu obchodní korporace. Tak se právní úprava právnických osob vyrovnává s existencí problému pána a správce. Autor v příspěvku rozebral požadavek povinnosti péče řádného hospodáře platný pro právnické osoby obecně a zvláštní jeho úpravu platnou pro obchodní korporace. Zatímco obecná úprava platná pro právnické osoby vychází čistě z objektivní teorie péče řádného hospodáře, pak zvláštní úprava pro obchodní korporace obsahuje navíc výrazný subjektivní prvek, neboť požadavek péče řádného hospodáře staví na přesvědčení jednajícího, že jedná s potřebnou mírou pečlivosti. V příspěvku vystupující dále upřel pozornost na povinnost loajality, která platí pro všechny právnické osoby bez rozdílu. Na popis a rozbor povinnosti jednat s péčí řádného hospodáře a povinnosti loajality navázal rozbor následků, které právní úprava spojuje s porušením některé z těchto povinností. Tímto je vznik subjektivní povinnosti nahradit vzniklou újmu. V případě, kdy některou z těchto povinností poruší člen kolegiálního orgánu, stíhá subjektivní povinnost nahradit vzniklou újmu všechny členy tohoto orgánu. Je totiž nutno vycházet z předpokladu, že všichni členové tvoří kolegium, a tak každý z nich má možnost ovlivnit výsledné chování tohoto orgánu.

V následujícím příspěvku se *JUDr. Milan Vrba* z Právnické fakulty UK v Praze zabýval problematikou sankčního ručení členů orgánů obchodních společností. Konstrukci známou z účinného obchodního zákoníku, podle níž za jistých okolností člen orgánu obchodní korporace ručí za její dluhy do výše, v níž korporaci nenahradil způsobenou škodu, nový občanský zákoník s určitými modifikacemi přebírá a rozšiřuje ji generálně na všechny právnické osoby. Osobní působnost nové normy je v detailech vymezena odlišně. Ve vztahu k obchodním společnostem a družstvům ji zákon o obchodních korporacích rozšiřuje i na zástupce členů orgánů, kteří jsou právnickými osobami. Na druhou stranu ji napříště nebude možno vztáhnout na faktické či stínové vedoucí, pro něž bude platit speciální úprava ručení vlivné osoby, která je úpravě ručení členů orgánů v jádru sice podobná, avšak co do prokázání předpokladů vzniku klade na věřitele ještě vyšší nároky. Vystupující upozornil, že vazba sankčního ručení na odpovědnost za škodu je faktorem, který významně limituje jeho praktickou využitelnost, když pro věřitele obchodní korporace bude zpravidla velice obtížné, ba nemožné existenci nesplněné povinnosti k náhradě škody prokázat. Kromě toho se ukazuje, že i když věřitel nazonačenou překážku zdolá, zákonná úprava motivuje člena orgánu, aby splnil raději svůj dluh vůči obchodní korporaci než svou ručební povinnost vůči jejímu věřiteli. Autor svou úvahu uzavřel konstatováním, že sankční zákonné ručení zde paradoxně chrání samotnou obchodní korporaci více než její věřitele, pro něž tak má začasť spíše zprostředkovaný význam.

S dalším příspěvkem vystoupil *JUDr. Marko Deák* z Právnické fakulty UPJŠ v Košicích, který se soustředil na problematiku odpovědnosti člena statutárního orgánu v souvislosti s kumulací jeho jednatelemských titulů. Ve svém příspěvku nejprve zdůraznil principy, na kterých by měla být úprava odpovědnosti statutárních orgánů založena (zejm. doktrína *other people's*

money, resp. tzv. problém apatie). Jádrem příspěvku byla otázka souběhu funkce (člena) statutárního orgánu obchodní společnosti s funkcí vedoucího zaměstnance této společnosti se zaměřením na otázku odpovědnosti osoby, u které nastává souběh jednatelských titulů. Vystupující se mj. podrobně věnoval rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 10. 2008, sp. zn. 31 Odo 11/2006, a jeho odezvám v právní teorii i praxi. Ve svém příspěvku si vystupující dále kladl otázku, zda by nebylo vhodnější, aby v případech souběhu byla omezena pouze možnost volby odpovědnostního režimu bez toho, aby byl vyloučen souběh jednatelských oprávnění. Na tuto otázku odpovídá kladně a doporučuje, aby členovi statutárního orgánu bylo zákonné zastupování společnosti umožněno za předpokladu, že bude vykonávat svou působnost se standardem kvality kladeným na člena statutárního orgánů (včetně např. pravidla čtyř očí) a bude podroben přísnější obchodněprávní odpovědnosti za škodu.

Velice zajímavé souvislosti odpovědnosti členů statutárních orgánů obchodních společností z hlediska insolvenčního a trestního práva nabídl *JUDr. Jan Zůbek* z Právnické fakulty MU v Brně. Vystupující se nejprve zaměřil na některé povinnosti statutárního orgánu společnosti v insolvenčním řízení, zejm. na povinnost součinnosti s insolvenčním správcem a povinnosti učinit prohlášení o majetku, a dále na mimotrestní sankce, které mohou být spojeny právě s porušením povinnosti v insolvenčním řízení. V další části se věnoval úpravě trestního zákoníku, která svým pojetím reaguje na nejzávažnější porušení výše uvedených povinností v insolvenčním řízení a již svou existencí (hrozbou trestní sankce) donucuje dlužníka (resp. osobu jednající za něj či jeho jménem) k řádnému plnění povinností. V řadě případů však dlužník úplným a pravdivým prohlášením o majetku či součinností s insolvenčním správcem může přispět k svému obvinění za některý trestný čin. Nelze se tak vyhnout otázce, zda postup, kdy je dlužník donucován ke splnění povinnosti i za cenu vlastního obvinění, není obecně v rozporu s ústavním pořádkem i mezinárodními lidskoprávními úmluvami. V této souvislosti bylo zmíněno několik rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, která se ať už okolnostmi případu či povahou právních norem nejvíce blížila tématu příspěvku. Judikatura ESLP byla doplněna o několik rozhodnutí českého Ústavního a Nejvyššího soudu, kde se soud vyslovil k právu obviněného nebýt nucen svědčit proti sobě a přiznat vinu. Nakonec se vystupující pokusil o vlastní hodnocení, když dospěl k závěru, že judikatura ESLP ani vrcholných českých soudů žádné jednoznačné vodítko neposkytuje. Vždy proto bude nutné zvažovat okolnosti případu. Ani právo nevypovídat nepůsobí absolutně a i v trestním řízení se připouští výjimky. Současně s tím, podle názoru vystupujícího, je nebezpečný opačný extrém, tedy systém zavádějící alternativní vinu, kdy je na dlužníku, zda si zvolí být shledán vinným za trestný čin spáchaný v důsledku porušení povinnosti v insolvenčním řízení, nebo jiný trestný čin, pokud tuto povinnost splní. Tento stav může být problematický jak z hlediska zásady *nemo tenetur se ipsum accusare*, tak proto, že umožňuje orgánům činným v trestním řízení rezignovat na povinnost zjišťovat vlastními prostředky spáchání trestného činu a jeho pachatele vinu prokázat.

Na to vhodně navázal *Mgr. Viliam Poništ* z Právnické fakulty TU v Trnavě. I on ve vystoupení věnovaném trestněprávní odpovědnosti statutárního orgánu při porušení zákazu konkurence do konference vnesl trestněprávní rozměr odpovědnosti. Zákaz konkurence je obchodním zákoníkem pro jednotlivé formy obchodních korporací vymezen různě široce. U obchodních společností je to dáno zejména jejich umístěním na pomyslné škále mezi ryze osobní veřejnou obchodní společností a čistě kapitálovou akciovou společností. Osobní působnost zákazu konkurence v družstvu je pak vymezena zcela specificky, když vedle členů představenstva (resp. předsedy družstva) a členů kontrolní komise dopadá i na ředitele a prokuristy. Soukromoprávní důsledky porušení zákazu konkurence zahrnují nárok dotčené obchodní korporace na vydání prospěchu či převod nabytých práv a nárok na náhradu škody. Zvláště jsou pak upraveny předpoklady vzniku těchto nároků, jakož i podmínky, za nichž mohou být uplatněny. V dalším výkladu se již vystupující věnoval problematice trestněprávního postihu porušení zákazu konkurence, jenž byl do slovenského právního řádu zaveden s účinností

k 1. 1. 2006. Upozornil, že trestní právo chrání toliko zákaz konkurence uložený zákonem a že je nelze využít k postihu konkurenčního jednání, jež nad rámec zákona zakazuje společenská smlouva či stanovy. Vystupující si dále všiml, že jednáním spočívajícím v porušení zákazu konkurence může být naplněna i skutková podstata trestného činu zneužití informací v obchodním styku. V návaznosti na řečené pak autor referátu rozebral vztah mezi obchodněprávní a trestněprávní odpovědností za zakázané konkurenční jednání. Zdůraznil, že s ohledem na zásadu subsidiarity trestní represe není její rozšiřování do oblastí, jež si dosud vystačila s čistě soukromoprávním řešením, nikterak žádoucí. Vystoupení zakončil statistickými daty, podle nichž bylo trestní řízení ve věci spáchání trestného činu zákazu konkurence vedeno celkově jen v několika málo případech, přičemž žádný z nich neskončil odsuzujícím rozsudkem.

Ve svém příspěvku se *Mgr. Kinga Alakszová* z Právnické fakulty UK v Bratislavě věnovala odpovědnosti člena představenstva v akciové společnosti. Představenstvo, jako jeden z orgánů společnosti, podle autorky reprezentuje její neoddělitelnou součást. Představenstvo jedná ve jménu společnosti a zastupuje ji i navenek. Vystupující připomněla, že s funkcí člena představenstva je spojena také celá řada práv a povinností. Ty jsou obsaženy v různých právních předpisech a také ve stanovách společnosti. Zákon přitom vyžaduje od člena představenstva výkon funkce (podle terminologie slovenského obchodního zákoníku) „s náležitou starostlivostí“, která v sobě zahrnuje povinnost vykonávat ji v souladu se zájmy společnosti a všech jejích akcionářů. Vystupující zdůraznila, že pro vznik právní odpovědnosti se vyžaduje kumulativní naplnění tří složek – jednak protiprávního úkonu, dále následku protiprávního úkonu a konečně existenci příčinné souvislosti mezi protiprávním úkonem a jeho následkem. Protiprávní úkon je jednáním, které je v rozporu s platnou právní úpravou, přičemž právní povinnost je možné porušit jak komisivně (aktivním jednáním), tak i omisivně (nekonáním). Autorka dále analyzovala vztah odpovědnosti člena představenstva na základě existence terminologie vztahující se k pojmům, jako jsou odborná péče a loajalita.

Závěrečné vystoupení patřilo *Mgr. Milanu Kostohryzovi* z Právnické fakulty UK v Praze s příspěvkem na téma *Doktrína Piercing the corporate veil* (česky: doktrína průniku). Na úvod doktrínu stručně představil, uvedl také, jakým způsobem k otázce průniku přistupuje rekonstrukce českého soukromého práva, a upozornil na rozdíly oproti jiným případům odpovědnosti v právu obchodních společností (zejm. původ doktríny v soudcovském právu, doktrína jako *ultima ratio*). Ve svém příspěvku se vystupující podrobně věnoval otázce důsledků aplikace doktríny průniku, konkrétně otázce, zda má průnik vést k tzv. přímému (vnějšímu) postihu, který zakládá přímý vztah mezi věřitelem společnosti a společníkem a který je pro doktrínu průniku typický (vychází z něj tradičně americká i anglická judikatura). Anebo naopak, zda má být důsledkem průniku tzv. nepřímý (vnitřní) postih, ze kterého vychází nejnovější judikatura německého Spolkového soudního dvora a který vede pouze ke vzniku povinnosti společníka poskytnout plnění své společnosti. Vystupující dospěl k závěru, že vhodnější je tzv. přímý (vnější) postih, který sice ve své podstatě představuje náhradu reflexní škody, ale který současně zajišťuje včasnou a efektivní ochranu práv věřitelů.

Celkově lze říci, že konference proběhla úspěšně a dostála svému cíli. Jednotlivé příspěvky, jež nahlédly problematiku odpovědnosti a ručení v právu obchodních společností z různých úhlů a v různých souvislostech, byly v mnoha ohledech přínosné a inspirativní. To se projevilo jak v diskuzích bezprostředně navazujících na jednotlivá vystoupení, tak v neformálních debatách, v nichž účastníci pokračovali i po skončení konference. Vydání sborníku prezentovaných příspěvků, který se jako výstup z konference připravuje, je plánováno na jaro 2013. Další ročník konference se pak uskuteční opět na podzim 2013.

JUDr. Milan Vrba

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze